

Asigurarea continuității între trecut și viitor: Luxorul acceptă provocarea

PIERRETTE POSMOWSKI

În cîntul IV al *Iliadei*, Homer evocă „întreaga bogăție care se scurge spre Teba din Egipt, oraș în care fiecă casă conține numeroase tezaure, oraș cu o sută de porți, fiecare lăsînd să treacă două sute de ostași, cu ai lor cai și care de luptă...”.

Așa era această cetate a Nilului — azi Luxor, situat la 700 km în amonte de Cairo — de unde faraonii, aflați în apogeul puterii lor, au dominat Egiptul. Teba a fost capitala unui imperiu care se întindea din Sudan pînă în Asiria și a cărui opulență a contribuit la dezvoltarea culturii și civilizației. Luxorul, cu monumentele sale, stă mărturie în acest sens.

„Nici un popor vechi sau modern n-a conceput arta arhitecturii la o scară atît de sublimă, atît de mare, de grandioasă, cum au făcut-o vechii Egipteni”, avea să scrie peste douăzeci și cinci de secole savantul orientalist Champollion. „Ei concepeau ca niște oameni înalți de 100 de picioare iar imaginația, care în Europa se înalță cu mult peste porticele noastre, se oprește și cade neputincioasă la picioarele celor 140 de coloane din sala hipostilă de la Karnak”.

Templele din Karnak, sanctuarul regelui zeilor Amon Rê, tot mai domină orizontul orașului pe malul răsăritean al Nilului, în timp ce la sud Alea sfîncilor se întinde pînă la templul din Luxor. De cealaltă parte a fluviului, dincolo de cîmpia inverzită ce-i mărginește malul apusean, coastele trandafirii ale colinelor tebane ascund o imensă necropolă: mormintele a o sută de generații de faraoni, de regine, de prinți, de nobili și înalți demnitari.

Imperativele turismului

„Luxorul este cel mai mare tezaur de monumente al omenirii. El sfidează timpul și își păstrează vechea sa splendoare” spune Dr. Gamal Mokhtar, care a

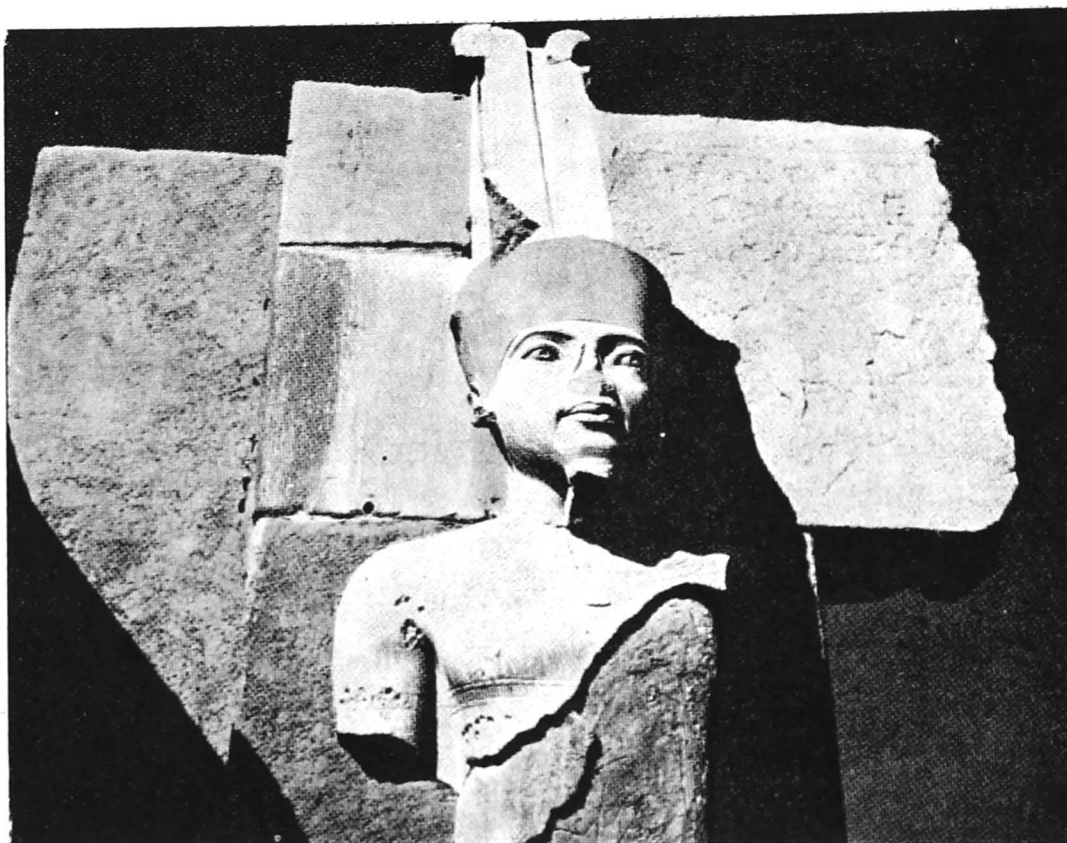
fost pînă la pensionarea sa, din iulie 1977, subsecretar de stat la Cultură și președinte al Organizației antichităților egiptene. „Însă el ne pune probleme, dintre care prima este turismul”.

Căci Luxorul a încetat de a mai fi astăzi doar un loc vizitat de arheologi și de egiptologi, sau numai eleganta stațiune de iarnă cum era la începutul secolului. Este și un centru agricol înfloritor și, datorită dezvoltării comunicațiilor, un pol tot mai însemnat al industriei turistice, ce atrage — vară și iarnă — vizitatori din întreaga lume.

La ora actuală, explică Dr. Gamal Mokhtar, „este în studiu un important proiect, conceput în colaborare de către experți egipteni, consultanți ai UNESCO și specialiști ai Băncii Mondiale. Este vorba de un plan de ansamblu de utilizare a terenului, ce privește Luxorul, atît cel modern cit și cel antic, și care este destinat să păstreze și să creeze din nou atmosfera, mediul și peisajul din trecut”.

Cam cu doi ani în urmă, la cererea guvernului egiptean, UNESCO a delegat la Luxor un arhitect englez, Michael Welbank, cu titlul de consilier pe lîngă autoritățile însărcinate cu planificarea extinderii orașului. Misiunea sa era de a studia mijloacele prin care această dezvoltare se poate împăca cu actuala așezare a edificiilor și a spațiilor existente, astfel încît să fie păstrată implantarea monumentelor și acestea să fie prezentate în toată splendoarea lor.

Recomandările stabilite de comun acord cu guvernatorul provinciei Qena, cu directorul Antichităților din Egiptul-de-sus, cu autoritățile municipale și cu Ministerul Turismului, țin seamă de nevoia de a dezvolta resursele turistice ale Luxorului, ușurînd accesul la așezări și la monumente, implantarea noilor hoteluri ca și extinderea mijloacelor de transport.

Karnak, bustul faraonului Tutankamon (foto UNESCO/Rex-Keating)

În raportul său Michael Welbank scrie: „Oriunde ați merge în Luxor, vă pătrunde magia moștenirii sacre. Sînteți captați de frumusețea și de aspectul maiestuos al templelor, monumentelor și — mai ales — de permanentul spectacol al colinelor necropolei aflate dincolo de fluviu. Oricare ar fi constrîngerile progresului, acest caracter de neasemuit trebuie salvat, cu orice preț”.

„În cursul anilor următori, orașul se va dezvolta spre sud”, ne-a declarat directorul Antichităților, „așa încît sectoarele nordice, în care sînt situate templele din Luxor și Karnak, să fie păstrate”.

Se are în vedere amenajarea Cornișei situate deasupra Nilului, plantîndu-se arbori și păstrîndu-se grădinile și spațiile verzi, staționarea fiind interzisă acolo. Imobilele, inclusiv noile hoteluri, vor fi construite retrase de la drum și nu vor depăși trei etaje — înălțimea palmierilor ajunși la maturitate, căci, ne-a spus directorul Antichităților, „construirea unor edificii înalte ar distruge atmosfera templelor și a monumentelor, ca și perspectiva Nilului ce se vede de pe malul apusean”. Sînt în studiu reglementări în acest sens. Din păcate însă, unul sau două hoteluri se înalță deja peste nivelul autorizat.

Pentru cazarea vizitatorilor ce vin tot mai numeroși la Luxor, numărul paturilor din hoteluri se va ridica de la 1 000 la 3 000, iar o școală hotelieră va fi creată pentru formarea personalului. Este vorba și de transformarea unei insule a Nilului în sat turistic.

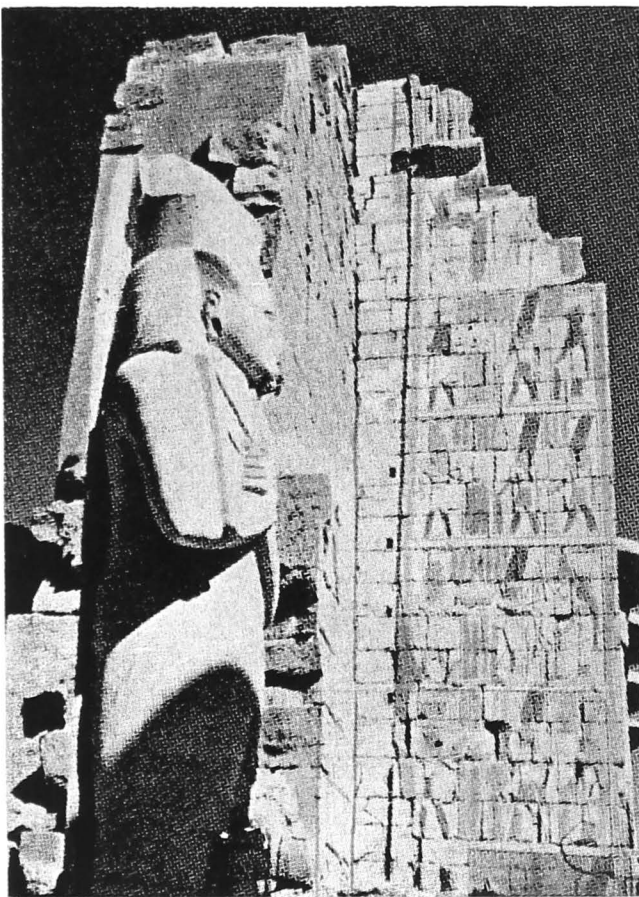
Un împrumut de la Banca Mondială

Toate aceste măsuri se inscriu într-un plan de ansamblu finanțat printr-un împrumut de 55 milioane de dolari acordat de Banca Mondială, prevăzînd și extinderea rețelelor electrice și de alimentare cu apă, precum și mărirea aeroportului pentru a primi avioanele mari.

Dar monumentele? „Planul nostru, explică directorul Antichităților, „constă în debarasarea împrejurilor templului din Luxor de toate clădirile străine așezării și în interzicerea oricărei noi construcții în acest sector, ca și în lungul Aleii sfinșilor, care se întinde pe 2,5 km pînă la Karnak. Liberată de orice construcție modernă, această alee va deveni unul din punctele principale din Luxor și va servi drept cadru pentru diferite festivități”.

Săpăturile și restaurările continuă atît la Luxor cît și la Karnak, unde o echipă de arheologi francezi și egipteni lucrează de șapte ani. Însă, după cum precizează Dr. Gamal Mokhtar, „mai trebuie încă un secol pentru ca restaurarea acestei așezări religioase, cea mai mare din lume, să se încheie”.

Specialiștii francezi sînt de mult asociați la cercetările de la Karnak. Primul inventar științific al templelor sale a fost făcut, în 1799, de o comisie de ingineri și de matematicieni numită de Bonaparte; iar cînd, în 1899, unsprezece coloane din celebra sală hipostilă s-au prăbușit, ele au fost reconstruite cu răbdare de către egiptologul Georges

Karnak, colosul lui Ramses II în fața pilonului al doilea (foto UNESCO/Rex Keating)

Stela lui Ramses II la Rameseum, templu jubiliar al faraonului (foto UNESCO/Rex Keating)

Legrain, care și-a consacrat cea mai mare parte a vieții cercetării Karnakului și care a făcut descoperirea senzațională a peste 1000 de statui din templu.

O altă problemă i-a preocupat pe responsabili turismului și antichităților: cum să ocupe serile vizitatorilor, pentru a-i atrage să-și prelungească șederea la Luxor. În templele de la Karnak s-a organizat un spectacol de „sunet și lumină”, templul din Luxor este și el luminat, iar muzeul instalat pe Cornișă este deschis la ore tirzii: între orele 16 și 20. Piese expuse nu sînt numeroase, dar sînt alese cu grijă și prezentate în mod remarcabil. Poate că ele aduc o mai bună mărturie despre istoria Tebei decît monumentele, în care numărul mare de bogății împiedică privirea să se fixeze.

„În acest fel, turiștii, cărora le sînt necesare trei zile bune pentru a vizita monumentele din Luxor, precum și mormintele și templele din necropola tebană, au ocazia de a petrece trei seri agreabile și instructive în oraș”, adaugă Dr. Gamal Mokhtar.

Pe malul apusean, obiectivul cu prioritate absolută, subliniază în raportul său expertul UNESCO, este de a păstra caracterul sacru al necropolei. „Cele două elemente din Teba sînt legate în mod inextricabil peste fluviu și această legătură nu trebuie ruptă”.

Întregul trafic între cele două maluri trebuie să se facă prin nave, socotește el, iar nici o construcție, nici o amenajare suplimentară nu trebuie au-

torizată în lungul fluviului sau în valea cea verde care separă fluviul de falezele de calcar fisurate, erodate de soare și de vînt, în care se ascund mormintele din Cetatea morților.

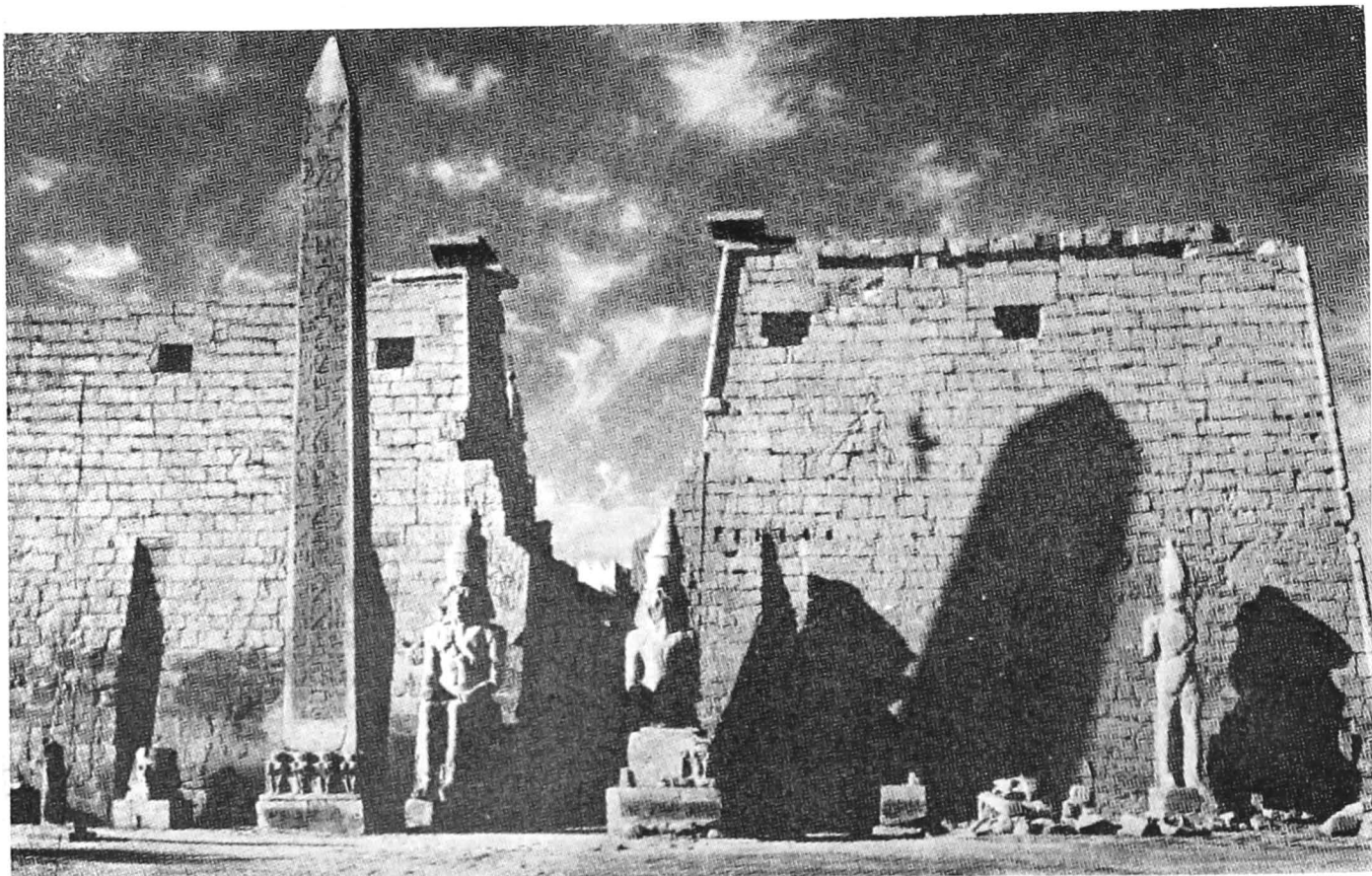
Căci această așezare este sanctuarul cel mai sacru din Egiptul-de-sus. Acolo, în Valea regilor (unde a fost descoperit în 1922 mormîntul lui Tutankamon), în Valea reginelor și în alte locuri, au fost găsite prestigioasele morminte ale suveranilor, ale prinților, nobililor și înalților demnitari tebani. Ei au fost înmormîntați la apus, la marginea deșertului, unde soarele pătrunde la amurg în noaptea de pe Cealaltă Lume.

Iezuitul francez Sicard (mort de ciumă în 1726, la Cairo) este descoperitorul Tebei și al Văii regilor. Iată descrierea făcută de el:

„Mormintele din Teba sînt săpate în stîncă și au o adîncime surprinzătoare...Un subteran larg de 12 picioare duce pînă la camere, dintre care una cuprinde un mormînt de granit, înalt de 4 picioare..., Sălile, camerele, totul este pictat de sus pînă jos. Varietatea culorilor, tot atît de vii ca în prima zi, este de un efect admirabil”.

La baza falezelor, în fața Nilului, se înalță marile temple jubiliare ale faraonilor Sethi I, Amenophis III, Ramses II (Rameseumul) și Ramses III.

La Deir-el-Bahari, arhitecții au folosit muntele însuși ca element pentru a construi templele lui Thutmosis III, al lui Mentuhotep cel Mare (în care a făcut săpături o misiune germană) și, mai ales, magnificul sanctuar în terase al reginei Hacepsut, la a cărui restaurare lucrează în prezent o echipă egipteano-poloneză.

Templul din Luxor (foto UNESCO/A.N. Vorontzoff)

Interzicerea circulației

Autoritățile caută să împiedice desfigurarea necropolei tebane prin instalații turistice prost situate și prost concepute; o populație de cca 5 000 persoane trăiește acum în acest sector, iar unii săteni și-au construit locuințele prea aproape, citeodată chiar printre morminte.

„Se pune problema de a transfera în întregime satul Gurnah” ne spune un responsabil al Antichităților, „pentru a degaja accesul la mormintele nobililor din Vechiul Imperiu (ce începe de la 1555 î.e.n.) ale căror fresce oferă o imagine foarte vie a vieții cotidiene din Egiptul antic”.

Pentru a fi respectată liniștea și caracterul maiestuos al acestor văi, raportul UNESCO propune, pe de altă parte, să se interzică automobilelor și autocarelor de a depăși o anumită limită, vizitatorii parcurgând ultima etapă călare pe măgăruși, pe cai, sau chiar mergând pe jos. În ce privește mormintele propriu-zise, ele trebuie să fie neapărat ocrotite împotriva efectelor distructive ale aerului și umidității, precum și împotriva unui aflus prea mare de vizitatori.

Un mormânt celebru, cel al reginei Nefertari, soția lui Ramses II, este în prezent închis pentru public. „Când a fost descoperit, acum 70 de ani”, ne spune Dr. Gamal Mokhtar, „era deja într-o stare de plins și această stare s-a înrăutățit sub efectul sării care pătrunde în rocă și deteriorează picturile. La cererea noastră, UNESCO a trimis trei experți de la Centrul internațional de studiu pentru conservarea bunurilor culturale, de la Roma, pentru a examina cu specialiștii noștri diferitele proiecte de restaurare propuse, iar recomandările lor sînt studiate în prezent de Organizația antichităților. Salvarea acestor

fresce este o sarcină esențială: nici un alt mormânt din Valea regilor sau din Valea reginelor, și nici un mormânt privat n-are fresce așa minunate”.

Cînd expoziția Ramses II a venit la Paris, în 1976, autoritățile franceze au acceptat cu generozitate să afecteze beneficiile pentru restaurarea mormintului reginei Nefertari. Iar la 21 decembrie 1977 un cec de 2 150 000 franci a fost remis ambasadorului Egiptului în Franța, în cadrul unei ceremonii ce s-a desfășurat la Casa UNESCO, în prezența directorului general Amadou Mahtar M'Bow.

„Este foarte indicat ca Ramses II să contribuie la salvarea mormintului soției sale”, ne-a spus zîbind profesorul Gamal Mokhtar.

Între timp, săpăturile continuă pe malul apusean. Au fost descoperite citeva morminte de nobili, ca și un templu necunoscut pînă acum și datînd din epoca reginei Hacepsut (1505—1484 î.e.n.).

„Sperăm că acest templu va aduce noi date asupra relațiilor reginei cu Thutmosis III, care-i era fiu vitreg, nepot și ginere”, ne spune directorului Antichităților. „Se credea pînă în prezent că după moartea lui Hacepsut, Thutmosis a vrut să distrugă toate monumentele ridicate în cinstea ei și să-i șteargă numele de pretutîndeni. Dar acum o altă teorie pare să aibă prioritate, conform căreia Hacepsut ar fi murit după ce Thutmosis a devenit faraon. Deci acesta n-ar fi responsabil de distrugerea statuilor și a monumentelor respective. Cine însă, în acest caz...?”

Templul nou descoperit, numit Khaa Akhet (adică Cel ce se înalță în zare) va contribui, poate, la lămurirea acestui punct din istorie.

din **INFORMATIONS UNESCO Nr. 739 (1979)**
p. 17—27

trad. M. TĂLPEANU